

átnyújtotta az ember és a társadalom ahistorikus elméletét, amely elviselhetővé tudja tenni a pályájáról kirepült és irányíthatatlanná vált politikai világot.”¹⁸ Ezzel a konklúzióval Schorske visszahelyezte Freud ahistorikus elméletét az időbeliség szövetébe, amennyiben historizálta annak ahistorizmusát. Ehhez, úgy tűnik, Schorskénak szüksége volt arra, hogy kiszálljon az egyetemi aktivizmus melegágyából, és Princeton nyugalmába húzódjon vissza. Az események Berkeley-ben zajlottak, Schorske mégis Princetonba ment, hogy saját életében átrendezze gondolkodás és aktivizmus arányát. Mint mondta, Berkeley-ben a kampuszon folyó aktivizmus nagyon megnehezítette a tudományos munka iránti elköteleződés fenntartását. Princetonban már jutott idő a Bécs-könyv befejezésére, anélkül hogy le kellett volna mondania a diákokkal az előadások és szemináriumok közvetítésével megteremtett kapcsolatáról. Talán a maga megtette út is a fejében járt, amikor a tanulmány végén Freudot idézte: „Az embernek valahol meg kell találnia a maga üdvösségét, és az, amelyiket én választottam, a professzori cím volt.”¹⁹

Visszont Freuddal ellentétben, aki a zsidókat a *Geistigkeit* védelmezőinek festette le, Schorske továbbra is helyet adott az érzelmek, a *Sinnlichkeit* világának. Akár a Wesleyan intenzíven kísérletező szellemi közösségében élt az ötvenes években, akár a politikai szenvedélyek fűtötte Berkeley-ben a hatvanas években, vagy Princeton kimerőbb tudományos interdiszciplinaritásában a hetvenes–nyolcvanas években, a zene mindvégig elemi szinten hozzátartozott életéhez és munkájához. Továbbra is vonósnyegyeszett a barátaival, sőt – mint mondta – az utóbbi években még az énekhanga is visszatért. Örömmel mutatta meg annak a dal-estnek a műsorát, amelyen ő adott elő néhány szomszédal együtt a nyugdíjas közösségben. Míg én kirtatóan kérdezgettem egykori tanáromat arról, életében és munkásságában mennyire volt fontos Freud szerepe, és hogyan nézett ki az a baráti együttműködés az ötvenes években, amikor Marcuséval és Brownnal nekifogtak a pszichológia meghódításának, ő újra meg újra arra figyelmeztetett, hogy kultúrafelfogá-

sának középpontjában a zene áll. Ha nem tudod felházi a magasabb hatalmakat – hogy a Freud által az *Álomfejtés* mottójául választott Vergilius-sort idézzem –, még mindig felkavarhatod a mélységet. A zene mindig is utat nyitott Schorskénak e mélységekhez.

S a tanítás volt az a színtér, ahol egyensúlyba hozhatta a *Geistigkeit* és a *Sinnlichkeit* birodalmát, az eszméket és az esztétikát, a gondolkodást és a tettet. Jól emlékszem „szabadon választható esti kurzusára” Wagner *Trisztán és Izoldájáról*, amely megnyitott engem egy teljesen új zenei élményre. A politikai, pszichológiai és kulturális kapcsolatok csak felerősítették e találkozás erőteljes esztétikai élvezetét. Schorske tanításában nem volt semmi passzív vagy politikaellenes. A diákjaiból és kollégáiból előhívott „természetes tisztelet”, a kritikával teljességgel összeegyeztethető szeretet példamutatással való politikai nevelést adott. A kutatásban megtapasztalt szolidaritás és a művészetek hatalmának közös élménye – ezek voltak az ő ajándékai diákjainak, közülünk különösen azoknak, akik később magunk is tanárok lettünk.

Akiknek osztályrészeül jutott az a szerencse, hogy Schorske tanítványai lehettek a Wesleyanban, Berkeleyben vagy Princetonban, megtapasztalták, hogyan „főz a gázzal”, milyen felvillanyozó egyensúlyt teremt a tudós és a tanár, az értelmiségi és az aktivista szerepei között. Akár a XIX. század eszmetörténetét áttekintő kurzust tartott, akár egy kisebb szemináriumot, ahol az építészetről, a művészetekről vagy az arcaizálásról volt szó, olyan szenvedéllyel nyúlt a tárgyhoz, ami tűzbe hozta a diákjait, fellobbantotta érdeklődésüket és képzeletüket. Ezek gyakran a politikai elköteleződés pillanatai voltak, de mindig a történeti anyag textúrája és értelme iránti gondos figyelem közegén át. Ha ő vezetett el hozzá, akkor a történelem nem pusztán tehetetlen anyag volt, amely arra vár, hogy valaki érdeklődést mutasson iránta. Carl Schorskétól azt tanultuk meg, hogyan világíthatja be a múltat úgy a tűz, hogy a jelen számára is alkosson értelmet.

MICHAEL S. ROTH
Wessely Anna fordítása

Ó, EZ MÉGSEM GALILEI!

EGY HAMISÍTÁS ÉS A KÖVETKEZMÉNYEI¹

2013. december 16-án izgalmas cikket adott közre Nicolas Schmidle, a *The New Yorker* újságírója.² Ebben több hónapos kutatásának, beszélgetéseinek eredményeit összegezte, amely egy krimi forgatókönyvéhez is elegendő anyagot kínálhatna, pedig csak a humán tudományok világából tárult fel egy különös történet. A kezdetek 2005-re nyúlnak vissza.

A SZENZÁCIÓ

2005 júniusában Richard Lan, az ismert manhattani antikvárius³ felkereste régi ismerősét, a Harvardi Egyetem neves tudománytörténészét, Owen Gingerich (1930) professzort. Két olasz és egy majdnem 400 éves könyv kíséretében érkezett, utóbbi egy Galileo Galilei műveit tartalmazó kolligátum volt, amelynek élén a *Sidereus nuncius* című értékezés első, 1610-ben Velencében megjelent kiadása állt.

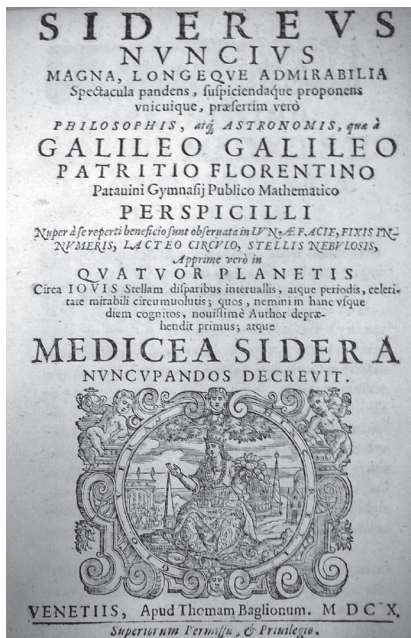
Galilei 1609–1610-ben a veleneci uralom alatt álló Padovai Egyetem professzora volt. Nehéz anyagi helyzetén magánórákkal és tudományos eszközök készítésével, eladásával igyekezett úrrá lenni. Utóbbiak közé tartozott a távcső, amelyet ő az ég felé irányított, és csillagászati meg-

1 ■ Írásom az MTA II. Osztály Tudomány-és Technikatörténeti Bizottságának *Hamisítások és leleplezések* című szimpóziumán elhangzott előadás (Bp., 2015. június 2.) – és a korábban az *Obeliscus Magazin*ban közreadott három bejegyzés – kibővített változata. A témára Kiss Farkas Gábor hívta fel a figyelmet a www.obeliscus.hu című honlap Magazinjában (Galilei csillagának hamis hírnöke; Galilei palinódia), majd az ügy következményeiről én írtam ugyanott (Lezárult a nápolyi könyvmaffia németországi ügye). Kiss Farkas Gábornak köszönöm a segítségét.

2 ■ Nicholas Schmidle: A very rare book: The mystery surrounding a copy of Galileo's pivotal treatise. *The New Yorker*, 2013. december 16., 62–73. old. <http://www.newyorker.com/magazine/2013/12/16/a-very-rare-book> (hozzáférés: 2015. november 8.)

3 ■ A Martayan Lan Antikvárium ma is működik: <http://www.martayanlan.com/>

figyeléseket végzett vele. Így fedezte fel 1610 januárjának első napjaiban a Jupiter előbb három, majd még egy holdját, és rájött, hogy azok a pozíciójukat is változtatják. Távcsöve előtt feltárult a Hold domborzata, felismerhetővé váltak a hegyek és a síkságok, megcáfolva azt a közkeletű nézetet, hogy az égitestek simák és éteriek. Felfedezéseit a röviden csak *Sidereus Nunciuss*nak („Csillagok hírnöke”) nevezett tudományos értekezésében foglalta össze. Eredményei fontosságának tudatában a kéziratot minél hamarabb igyekezett kiadni, sőt a mű bizonyos részeit már nyomtatták februárban Tommaso Baglioni velencei műhelyében, amikor Galilei még mindig mért és vizsgálatokat végzett. A műben szereplő legkésőbbi megfigyelési dátum 1610. március 2-ai, a II. Cosimo de' Medici nagyhercegnek szóló ajánlás március 12-én keletkezett, a könyv pedig március 13-án jelent meg.



| | | | | | |
|------|---|---|---|---|------|
| East | * | * | ○ | * | West |
| East | | ○ | * | * | West |
| East | | * | * | ○ | West |

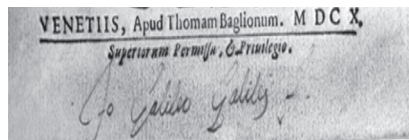
A *Sidereus Nunciuss* címlapja, valamint a Jupiter és holdjainak ábrázolása (Velence, 1610)

A kiadást tehát nagyon rövid időn belül, nyolc hét alatt hozták tető alá

Galilei személyes felügyeletével, és éppen időben sikerült befejezni ahhoz, hogy a tavaszi frankfurti könyvvásárra eljusson, ahol nagy visszhangot váltott ki. A 60 oldalas értekezés 550 példányban jelent meg, ebből mára 82 maradt meg különböző könyvtárakban és magángyűjteményekben.⁴ A műben – tudományos észlelések alapján elsőként a világon – öt rézkarc (ebből kettő ugyanaz) szemlélteti a Hold felületét és fázisait. Az ezek előzményeinek tekinthető saját kezű Galilei-rajzok a Firenzei Központi Nemzeti Könyvtár Galilei-hagyatékának egy kötetéből eddig is ismertek voltak.⁵

Owen Gingerich a *Sidereus Nunciuss* lapozva több érdekes dologgal is szembesült:

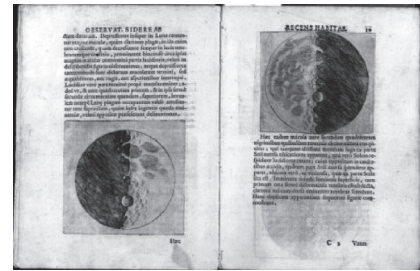
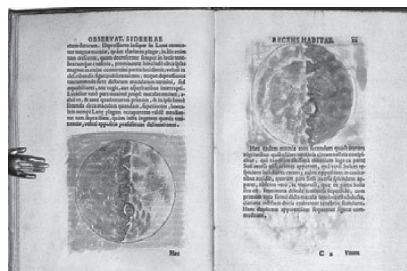
– a címlap alján Galileo Galilei saját kezűnek látszó bejegyzésével: „Io Galileo Galilei f.”;



– két egyforma, de különböző lapokon lévő, hiúzt ábrázoló pecséttel, amelyek alapján az eladásra kínált példány Federico Cesi – a világ első tudományos akadémiajának, az Accademia Nazionale dei Lincei alapítójának (1603) – könyvtárából származott;



– 5 rozsdabarna tusrajzzal, amelyek a többi ismert példányban vagy rézkarc formájában szerepeltek, vagy hiányoztak (a 82 ismert példányból 12-ben egyáltalán nincsenek illusztrációk).⁶



A tusrajzok az *SNML*-kötetben és a rézkarcok az 1610-es kiadásban

Gingerich számára a példány eredetinek tűnt, sőt azt is lehetségesnek tartotta, hogy a rajzok magától Galileitől erednek, de legalábbis a tudtával készültek. A régi könyvekkel kereskedő Richard Lan ezek után megvásárolta az általa 10 millió dollárra becsült könyvet fél millió dollárért (a továbbiakban e példány megnevezése *Sidereus Nunciuss Martayan Lan*, rövidítve *SNML*). A sikeres aukcióra bocsátás érdekében azonban további szakértőket kívánt bevonní. Ezért 2005 júliusában e-mailben kérte fel Horst Bredekamp Berlinben élő művészettörténészt, hogy vizsgálja meg a tusrajzokat.

A TUDÓS

Horst Bredekamp (1947), a berlini Humboldt Egyetem tanára, Hans Belting mellett a legismertebb német művészettörténész. A firenzei reneszánsztól Thomas Hobbes és Gottfried Wilhelm Leibniz vizuális stratégiáin át a Szent Péter-székesegyház kora újkori építéstörténetéig rendkívül szerteágazó és érdekes témákban írt újszerű monográfiákat, a 2000-es évektől nagyszabású projektek vezetőjeként (2000: *Das technische Bild*; 2008: *Bildakt und Verkörperung*) vált egyre elismertebbé. Számos díjat nyert, 1999-ben a Collegium Budapest megihívott tudósa volt.⁷

2005-ben a Richard Lantól érkezett felkérés alapján kezdett el Galileivel behatóbban foglalkozni, ahogy a későbbiekben nyilatkozta, az a probléma izgatta, hogy a Firenzében művészi képzésben is részesülő Galilei hogyan próbálta a keze mozgásával kifejezni gondolatait, azaz a modern természettudomány gondolkodási formái milyen módon vizualizálódtak.⁸

2005 szeptemberében a címlapról és az ott lévő Galilei-bejegyzésről is kapott nagy felbontású képeket, amelyről a Firenzei Központi Nemzeti Könyvtárban végzett összehasonlító vizsgálatok és az Isabella Truccival (Galilei kézírásának szakértője) folytatott viták alapján arra a következtetésre jutott, hogy a bejegyzés eredeti, és a kötet sok szempontból unikális.⁹ A továbbiakban Bredekamp másolatokat rendelt a már említett hét firenzei Galilei-rajzról és a világban található *Sidereus Nuncius*-példányokról, illetve 2005 novemberében lehetősége nyílt az SNML személyes megtekintésére is New Yorkban.¹⁰ Ezek után vált meggyőződésévé, hogy a kötet az eredeti Galilei-rajzok révén szenzációs lelet, annál is inkább, mert a Galilei-kutatásban 100 éve semmi újdonság nem került elő.

2006 februárjában sikerült rábeszélnie Lant, hogy engedje át a könyvet részletesebb vizsgálatokra. Az előbb egy hétre, majd újabb négy hétre rendelkezésre bocsátott és a berlini Kupferstichkabinetben biztonságban őrzött kötethez nemzetközi szakértői csoportot hívott össze. A csoport tagjai a következő hónapokban a könyv fizikai tulajdonságaira koncentráltak: Irene Brückle (Staatliche Akademie der Bildenden Künste Stuttgart) és Theresa Smith a papírt elemezte, Oliver Hahn (BAM Bundesanstalt für Materialforschung und -prüfung) és Timo Wolff (Technische Universität Berlin) röntgenfluoreszcencia-analízissel végeztek anyagtudomá-

ny vizsgálatokat, és Stefan Simon (Rathgen-Forschungslabor) a rajzokon alig kivehető fekete színű anyagot vette alaposabban szemügyre.¹¹ A kutatásokat többek között a Max-Planck-Gesellschaft és az Alexander von Humboldt-Stiftung támogatta, emellett Bredekamp 2006-ban a jelentős, 750 ezer euróval járó Max Planck Research Award-ot is elnyerte a projekt finanszírozására.¹²

Bredekamp az első eredményeket már 2007-ben publikálta *Galilei, a művész* címmel,¹³ a padovai könyvbemutatón William R. Shea (1937) – több Galilei-monográfia szerzője –¹⁴ méltatta. Bredekamp nem kevesebbet állított a bevezetőben, mint hogy az SNML a nyomdai korrektúrapéldány volt, amelyben a tusrajzok a rézkarcokhoz szolgáltak előképül.¹⁵ A felvetést szerinte az is alátámasztja, hogy az SNML jóval több nyomdahibát (betűhibát) tartalmaz, mint a többi *Sidereus Nuncius*-példány. Az 500 oldalas monográfia első felében a rajzoló Galileit és Galilei rajzait helyezte el a kor művészi környezetében, míg a másodikban a *Sidereus Nuncius* kiadástörténetét részletezte, és a tizenkét közül egy fejezetben foglalkozott az SNML-példánnyal is. Összeségében úgy vélte – támaszkodva Erwin Panofsky korábbi tanulmányára¹⁶ –, hogy Galilei művészi tehetsége és esztétikai érzéke előfeltétel volt jó természettudóssá válásához.

A szakértők tovább folytatták a kutatást, és mások is csatlakoztak hozzájuk: 2008 májusában William

R. Shea és tanítványai összehasonlító vizsgálatok alapján megerősítették Bredekampék addigi feltételezéseit az SNML eredetiségéről. Enrica Schettini (kurátor, Accademia Nazionale dei Lincei) pedig hitelesnek találta az akadémia pecsétjét, és azt feltételezte, hogy Galilei maga adta Federico Cesinek a példányt 1612-es római tartózkodása idején. A részleteiben egyre terebélyesedő projekt a könyv teljes és átfogó analizisét célozta meg.

Az eredményeket bemutató *Galileo's O* című,¹⁷ kétrészes tanulmánykötet 2011-ben – nem mellékesen a 400. évfordulót kicsit lekésve – jelent meg Horst Bredekamp főszerkesztésében, hangsúlyozva, hogy ilyen alapos könyvtörténeti kutatások eddig csak a Gutenberg-bibliával kapcsolatban folytak. Az első részben a szakértők különálló tanulmányokban bizonyították, hogy a címlapon lévő beírás Galileié, a kötetben található pecsétek eredetiek, a beírásokhoz és rajzhoz használt anyagok valóban a kora XVII. századra jellemzők, a művészi stílus ugyanaz, mint a firenzei Galilei-rajzoké.¹⁸ A második kötetben a fülszöveg szerint a kora újkori könyvtörténet pápájának nevezett Paul Needham (Princeton University Library, Rare Books and Special Collections) napról napra rekonstruálta a kézirat útját a nyomtatott könyv megjelenéséig az 1610. január–március közti időszakban.¹⁹ Ugyanakkor feltűnően hiányoztak az elemző tanulmányok a provenienciáról és a kötésről.

4 ■ Magyarországon ismereteim szerint az első velencei kiadásból nincs példány.

5 ■ A *Sidereus Nuncius* keletkezésének körülményeiről magyarul: Vekerdí László: *Igy él Galilei*. Typotex, Bp., 1997. 119–123. old. Vekerdí nehézségeiről ennek a könyvek a kiadásával kapcsolatosan I. Gazda István: *Igy élt. Forrás*, 42 (2010), 74–80. old.; kiadástörténetéről részletesen: Paul Needham: *Galileo Makes a Book: the first Edition of Sidereus nuncius, Venice 1610*. Akademie Verlag, Berlin, 2011.

6 ■ Needham: *Galileo Makes a Book*, 198–199. old.

7 ■ Munkásságáról bővebben a Humboldt Egyetem honlapján: <http://www.kunstgeschichte.hu-berlin.de/personen/professorinnen/horst-bredekamp/> (hozzáférés: 2015. november 8.)

8 ■ „Der Teufel spielt dieses Spiel”. Ulriker Knöfel és Lothar Gorris interjúja Horst Bredekampmal. *Der Spiegel*, 2014. 4. szám, 105. old.

9 ■ Horst Bredekamp: Chronology of a Discovery. In: Irene Brückle (ed.): *Galileo's O*. De Gruyter, Berlin, 1. köt. *Galileo's Sidereus Nuncius*, 7. old., valamint uő: Die Geschichte von Galileos O. Ein Forschungsbericht zum Sidereus Nuncius. *Sterne und Weltraum*, 2012. január, 42–51. old.

10 ■ Bredekamp: Chronology, 8. old.

11 ■ Uo. 9–10 old.

12 ■ <https://www.humboldt-foundation.de/web/7688.html> (hozzáférés: 2015. november 8.)

13 ■ Horst Bredekamp: *Galilei der Künstler. Der Mond. Die Sonne. Die Hand*. Akademie Verlag, Berlin, 2007.

14 ■ Csak néhány példa: William R. Shea: *Galileo's Intellectual Revolution: middle period 1610–1632*. Macmillan, London, 1972.; uő: *Galileo in Rome: the rise and fall of a troublesome genius*. Oxford University Press, Oxford, 2003.; uő – Mariani Artigas: *Galileo Observed: Science and the Politics of Belief*. Science History Publications, Sagamore Beach, 2006.

15 ■ Bredekamp: *Galilei der Künstler*, X. old.

16 ■ Erwin Panofsky: Galileo as a Critic of the Arts: Aesthetic Attitude and Scientific Thought. *Isis*, 47 (1956), 1. szám, 3–15. old.

17 ■ A címet, *Galileo O-ja*, így magyarázza Bredekamp. A *Sidereus Nuncius* címlapján 1610-ben Galilei neve ablativusban áll ilyen formán: GALILEO GALILEO, ráadásul így folytatódik PATRITIO FLORENTINO, vagyis egy parádés o-sorozat a szövegeken. Lehet persze a véletlen műve, de sokkal inkább elképzelhető, hogy játékosan titkos üzenetet közvetített, amelynek mind Galilei önmaga, mind kozmológiája szempontjából jelentősége van. I. Bredekamp: *Die Geschichte*, 44. old., további észrevételek az O-ról uo. 50–51. old.

18 ■ Irene Brückle – Oliver Hahn (eds.): *Galileo's Sidereus nuncius: a comparison of the proof copy (New York) with other paradigmatic copies*. Akademie Verlag, Berlin, 2011.

19 ■ Needham: *Galileo Makes a Book*.

A KÉTELKEDŐ

A sikeresnek látszó megaprojekt ellenére kételkedő hangok is hallatszóttak, egyiküket, Owen Gingerichet – bár 2005-ben ő még az eredetiség mellett érvelt – Bredekamp is megemlítette a 2011-es tanulmánykötet bevezetőjében, igaz, csupán egy lábjegyzetben.²⁰ Gingerich 2009-re szkeptikussá vált az *SNML* eredetiségével kapcsolatosan, és elhatárolódott korábbi álláspontjától. Úgy vélte ugyanis, hogy a megörökített holdfázisok alapján a rajzok semmiképp nem keletkezhetek 1610 februárja előtt, így azonban a hátralévő néhány hét semmiképpen nem volt elegendő a rézkarcok előállítására. Ráadásul megmérve az *SNML*-ben lévő rajzokat és a *Sidereus Nuncius* illusztrációit az 1610-es velencei kiadásban, az egyik képpár esetében méretbeli eltéréseket talált, ami elképzelhetetlen a korabeli nyomtatási technikában. Mindezeket az érveit egy rövid, de nem túl nagy visszhangot kiváltó tanulmányban közölte is.²¹

Vele lépett kapcsolatba Nick Wilding brit tudománytörténész – 2007 óta az egyesült államokbeli Georgia State University oktatója –, aki a téma ismerőjeként egy ideje feszült figyelemmel követte Bredekampék kutatásait. Gingerichtől megtudta, hogy más problémák is felmerültek: két olasz 2005–2006-ban már próbálkozott Cesi-pecsétes Galilei-művek piacra dobásával New Yorkban, az egyiket maga Gingerich is megvizsgálta, és hamisítványnak találta. Wilding gyanakvása még inkább fokozódott, amikor megtudta, hogy ugyanezek az olaszok adták el Richard Lanek az *SNML*-t. Ezért könyvtáraktól digitális formában megkért hiteles Cesi-pecsétlenyomatokkal hasonlította össze a *SNML*-ben lévő két pecsétet, és rájött, hogy az eredetihez képest egy-két apró részletben eltér a rajzolat: például a hiúz szája előtt a vonal össze lett húzva.



Az eredeti pecsét lenyomata és a hamisítvány az *SNML*-ben

Ezenkívül további furcsaságot fedezett fel: az *SNML* címlapján – szemben a többi példánnyal – a *periodis* helyett *pepiodis* állt, amely típusú betűhiba a korabeli nyomdáknak nem, de a digitális reprodukcióban annál inkább előfordul. Ráadásul, megvizsgálva a Sotheby's 2005-ös katalógusában eladásra kínált másik *Sidereus Nuncius* címlapját, ugyanezt a betűhibát vette észre, és nem mellékesen ezt a példányt is az említett olaszok akarták értékesíteni.²²

Wilding az összegyűlt adatokkal megkereste Horst Bredekampot, és elmondta a tapasztalt furcsaságokat. A német tudós azzal utasította el, hogy lehetetlen a példány eredetiségét megcáfolni anélkül, hogy kezébe vette volna a kérdéses kötetet, ezzel Wilding módszertanilag halálos bűnt követ el.²³ Owen Gingerich eközben segítséget nyújtott Wildingnak abban, hogy a sokak által olvasott *Renaissance Quarterly*-ben bírálatot közölhessen Bredekampék könyvéről, a *Galileo's O*-ról.

A recenzió 2012 májusában jelent meg, és a következőket tartalmazta:

– már Owen Gingerich kétségbe vonta a rajzok eredetiségét, szerinte modern hamisítványról van szó;

– az anomáliákra (például a papír különbözősége) azzal igyekeznek magyarázatot adni, hogy az *SNML* a korrektúrapéldány;

20 Horst Bredekamp: Preface. In: Brückle-Hahn (eds.): *Galileo's Sidereus nuncius*, 14. old.

21 ■ Owen Gingerich: The Curious case of the M-L Sidereus Nuncius. *Galileana. Journal of Galilean Studies*, 7 (2009), 141–166. old.

22 ■ Schmidle: A very rare book.

23 ■ „Der Teufel spielt dieses Spiel”, 106. old.

24 ■ Nick Wilding recenziója: *Renaissance Quarterly*, 65 (2012), 1. szám, 217–218. old.

25 ■ *Galileo Galilei Il Sidereus Nuncius*. A cura del Comitato nazionale per le manifestazioni celebrative del 4. centenario della nascita di Galileo; Riproduzione anastatica dell'editio princeps. Ripr. facs. dell'ed. Venetiis apud Thomam Baglionum, 1610. Domus Galileana, Pisa, 1964.

26 ■ A három hét eseményeit rendkívüli részletességgel mondja el Paul Needham: *Fruitful doubts*, May-June 2012. In: Horst Bredekamp – Irene Brückle – Paul Needham (eds.): *A Galileo Forgery: Unmasking the New York Sidereus Nuncius*. De Gruyter, Berlin, 2014. 15–23. old.

27 ■ *Opere Di Galilei Galilei*. Volume Primo. Del Dozza, Bologna 1656.

28 ■ „Der Teufel spielt dieses Spiel”, 105. old.

– nincs tisztázva a XVII. századi kötés eredete;

– a pecséteken eltérések mutatkoznak az eredeti és az *SNML*-ben lévők között;

– Cesi egyetlen könyvtárkatalógusában sem szerepel a *Sidereus Nuncius*;

– különös, hogy Galilei a nyomdai korrektúrapéldányt Cesinek ajándékozta, ráadásul nem is dedikálta neki;

– Galilei possessor-bejegyzésével kapcsolatban Bredekamp bizonyítása nem meggyőző;

– mind a narratíva, mind a módszertan egy bűnügyi jelentésre emlékeztet.

Paul Needham állítását, miszerint sok ember kellett egy kora újkori nyomtatvány előállításához, Wilding szellemesen azzal egészítette ki, hogy „egyesek közülük még most is aktívak lehetnek”.²⁴

Wilding azonban nem elégedett meg ennyivel, valakit mindenképpen a kutatócsoportból kívánt meggyőzni. 2012. május 9-én e-mailben kereste meg Paul Needhamet, aki késznek mutatkozott érve meghallgatására és újabb vizsgálatok elvégzésére. Három hétig tartó intenzív közös munka során összegyűjtötték a bizonyítékokat – ennek leglényegesebb eleme az a megdöbbentő tény volt, hogy a hamisítás nem is egy eredetiről, hanem az 1964-es pisai faksimile kiadásról készült²⁵ –, amelyek alapján Needham május 31-én elismerte, hogy az *SNML* modern hamisítvány, és értesítette Horst Bredekampot.²⁶

Bredekamp három évvel később úgy nyilatkozott a *Spiegel*-nek, hogy abban a pillanatban rendkívül megbántottnak érezte magát, mintha betörő hatolt volna be a lakásába és a személyes szférájába. De még mindig abban reménykedett, hogy tévedés történt, hiszen a kötés és a kolligátum további tagjai (Galilei műveinek bolognai kiadása)²⁷ kétségtelenül eredetiek és értékesek voltak.²⁸

A HAMISÍTÓ

Az *SNML* hamisítója és eladója egy és ugyanazon személy: Marino Massimo De Caro. Az 1973-ban Bariban született olasz már 22 évesen Orvieto képviselő-testületének tagja lett. S bár egyetemre nem járt, a tudomány

és a régi könyvek mindig vonzó-
ták, és 1999-től üzletszerűen is fog-
lalkozni kezdett velük. Ugyanekkor
ismerkedett meg Daniel Pastoréval,
egy argentin antikváriussal a milánói
könyvvásáron, és hamarosan minden
hónapban Buenos Airesbe utazott.
Nála barátkozott össze a születé-
sére nézve szintén argentin Jorge
Mario Mejja bíborossal (1923–2014),
a Vatikáni Könyvtár és Titkos Levéltár
akkori vezetőjével, aki a későbbiek-
ben is pártfogolta. De Caro bebocsá-
tást nyert a Vatikáni Könyvtárba, és
2003-ban furcsa ügyletet bonyolított
le a bíborossal: 16 ősnymtatványért
cserébe hat értékes kora újkori köny-
vet kapott (Schmidle szerint egymillió
dollár értékben), köztük három Gali-
lei-művet. A Vatikáni Könyvtár ebben
az időben az 1500 előtti nyomtatott
könyvgyűjteményét gyarapította, és
nem volt szüksége ezekre a duplu-
mokra. A csere többeknek nem tet-
szett a Vatikánban, de csak a második,
hasonló jellegű akciót sikerült meg-
akadályozniuk. De Carót a könyvekkel
való kereskedésben Filippo Rotundo
olasz antikvárius segítette, aki 2005-
ben New Yorkba is elkísérte. Mind-
ezen üzletek során kapcsolatba került
többek között orosz oligarchákkal
és a régiséggyűjtő szicíliai Marcello
Dell’Utri szenátorral, Silvio Berlusco-
ni olasz miniszterelnök bizalmasával,
akinek segítségével előbb minisztéri-
umi állást, majd 2011 decemberében
a nápolyi Biblioteca dei Girolamini igaz-
gatói posztját nyerte el.²⁹

A Biblioteca Statale Oratoriana del
Monumento Nazionale dei Girolamini
Nápoly legrégebbi könyvtára, a San
Filippo Neri dei Girolamini-kolostor
része, amelyet a Néri Fülöp által alapí-
tott oratoriánus rend birtokolt. A gyű-
jteményt 1586-ban nyitották meg a
nyilvánosság előtt, a XVIII. században
itt dolgozott a filozófus Giambattista
Vico, aki műveit és kéziratait az intéz-
ményre hagyta. 1980-ban a Nápolyt
sújtó földrengés komoly károkat oko-
zott az intézményben, a kaotikus
állapotokat csak fokozta, hogy állo-
mányát nem katalogizálták, pedig a
nagyjából 170 ezer kötetes könyvtár
értéke XVI–XVIII. századi kéziratok-
kal és nyomtatványokkal rendelkezett.

Ekkor került a különben bibliofil és
jó ízlésű De Caro a könyvtár élére, aki

azonnal felismerte a helyzetben rejlő
lehetőséget: kikapcsoltatta a kamera-
rendszert és a riasztókat, és rövid idő
alatt több mint 4000 könyvet lopott
el. A kötetekből eltüntették az exlib-
riseket, és a tulajdonosi bejegyzése-
ket átsátrózták. A zsákmányt De Caro
és segítői antikváriumokba és nem-
zetközi árverésekre juttatták el, egyes
kötetekért akár több tízezer eurót is
kaptak. A nagy volumenű lopásra a
könyvtárban kutatni kívánó Tomaso
Montanari művészettörténész figyelt
fel 2012 tavaszán, aki egy Berlusco-
ni-ellenes baloldali lapban, az *Il Fatto
Quotidiano*ban tudósított az általa
tapasztalt állapotokról – például De
Caro kutyáinak könyvtári randalírozá-
sáról. Neves olasz értelmiségiek tilta-
kozása után végül hivatalos vizsgálat
indult, ennek során több száz köte-
tet sikerült részben a nápolyi repülőté-
ren, indulóban Argentína felé, részben
veronai raktárakban, De Caro laká-
sában, olasz politikusoknál, valamint
német antikváriumokban megtalálni.
De Carót 2012-ben letartóztatták.³⁰

A LELEPLEZŐ

2013. december 16-án Nicholas
Schmidle, a *The New Yorker* újságíró-
ja nagy cikket tett közzé De Caróról,
aki a Verona egyik dombján fekvő vil-
lájában több alkalommal fogadta őt
2013 szeptemberében. De Caro dol-
gozószobájában Galilei portréja mellett
az őt elítélő VIII. Orbán pápáé volt lát-
ható, a sarokban egy öreg teleszkóp
állt, a könyvespolcokon Galilei művei
és a vele foglalkozó szakirodalom
sorakoztak. A fiataloktól megszál-
lott Galilei-rajongó De Caro szak-
szerűen ismertette az újságírónak a
könyvhamisítás technikáját. A mester
műveinek sokszorosítását nemcsak
jövedelemforrásnak, hanem morális
kötelességének is tekintette. A feladat
nem volt könnyű, hiszen a kézisajtó
korában előállított egyedi könyvet a
modern nyomtatás eszközeivel kel-
lett hitelesen reprodukálnia. A hami-
sítás színhelyeül a hatóságoktól és
a sajtó érdeklődésétől kevésbé „ter-
helt” Argentína szolgált. Az eredetihez
hasonló vízjelekkel ellátott papírt olasz
kézműves papírműhelyekben szerzett
tapasztalatai alapján egy helyi mes-
terrel készítette el De Caro. Az egy-

kori szedéssel majdnem tökéletesen
megegyező szövegtükröt fotopolimer
eljárással állított elő. A véletlen foly-
tán bukkant rá egy XIX. századi tinta-
készletre Buenos Airesben, amelynek
magas savtartalma jól imitálta az ere-
detit, ráadásul eléggnek bizonyult mind
a tollrajzokhoz, mind a névbejegye-
zéshez. Ottani, állítólag neves restau-
rátorral készítette el az őt tollrajzot
– egyértelműen a firenzei rajzok nyo-
mán – és a címlapon található Gali-
lei-szignót is. A lapokat egyesével
sütőbe helyezte, amelynek alsó részé-
re sósavval teli edényt állított, majd 20
perc 250 fokos hevítés után meg-
született a 400 évvel idősebb hatá-
sú könyvlap, miközben a rajzok fekete
tintája rozsdaszínűre váltott. Az elké-
szült „művet” a bolognai kiadású Gali-
lei-kötettel együtt egy valóban eredeti,
XVII. századi római kötésbe kötötte,
és még a lapélek megmintázására is
volt gondja. Az Accademia Nazionale
dei Lincei pecsétje koronázta a töké-
letesnek hitt alkotást.

De Caro a későbbiekben azt mon-
ta, szándékosan ejtett hibákat, hogy
egy „igazi tudós” egyszer majd a nyo-
mára bukkanjon. Arra azonban min-
den bizonnyal nem számított, hogy ez
ilyen hamar következik be.³¹

A KÖVETKEZMÉNYEK

Horst Bredekamp és kutatótársai
eközben hallgattak. Needham 2012
nyári beismerése csak szűk kör-
ben terjedt. A *The New Yorker* riport-
ja azonban lavinát indított el, s előbb
német bloggerek,³² majd a nagy lapok
is felfigyeltek a történésekre: decem-
ber 21-én a *Süddeutsche Zeitung*,³³
december 27-én a *Die Zeit* tudósí-
tott az ügyről. Utóbbiban a szerző,
Hanno Rauterberg megkerülhetetlenül
Bredekampnak szegezte a kér-
dést, hogy vajon a komoly kutatási
pénzekkel, szakértőkkel és legújabb
technológiákkal támogatott nemzet-
közi tudóscsapat hogyan tévedhet-
ett ilyen óriásit. Bredekamp keserűen
zseniális mesterműről nyilatkozott,
ami bárkit megtévesztett volna, ám az
újságíró – némileg leegyszerűsítve a
helyzetet – Nick Wildingnak a tudomá-
nyos igazságért egyedül vívott küzdel-
mét állítja vele szembe, és közvetíti azt
az elvárását, miszerint Németország-



Horst Bredekamp

ban társadalmi vita lenne szükséges a tudományokról, azok finanszírozásáról és így tovább (Rauterberg éles megfogalmazásában: „*Es reicht nicht, den Connaisseur zu spielen*”).³⁴

De mi történt 2012 júniusa és 2013 decembere között? 2012 nyarán – Needham határozott fellépése nyomán és nem utolsósorban a kiadó, az Akademie Verlag nyomására – ismét összeálltak a kutatók, kiegészülve új szakértőkkel: Nicholas Pickwoad (Ligatus Research Centre, University of the Arts, London) a kötést, Thomas Schulze (Hochschule für Technik, Wirtschaft und Kultur, Leipzig), a történeti nyomtatási módszereket, Gangolf Ulbricht (Werkstatt für Papier, Berlin) a papírt és a nyomtatás technikáját elemezte.³⁵ Az SNLM újra Berlinbe érkezett, 2012. június és október között minden egyes korábbi vizsgálatot megismételtek, ezek után került sor a kiértékelésre. S bár az amerikai antikváriusok honlapján azonnal jelezték a hamisítás tényét, a nyilvánossághoz mégsem fordultak, Bredekamp szerint meg akarták várni az eljárás eredményeit.³⁶ A csalást leleplező amerikai cikk és a nyomában kibontakozó – elsősorban az akadémiai szférán kívüli – felháborodás látszólag váratlanul érte őket. A tudomány és a kutatók ethoszán esett károk a 2014 februárjában kijövő palinódiakötet csak részben tudta enyhíteni. A *Galileo's O* harmadik részében – *A Galileo-hamisítás: a New York-i Sidereus Nuncius leleplezése* címmel³⁷ – a korábbi eredményeket részben visszavonták, illetve több szempontból alátámasztották a hamisítást. Az ekkor először



Nick Wilding

elvégzett mintavétel alapján kiderült, hogy a papírban olyan összetevő is van, amit csak 1930 után állítottak elő. Galilei aláírása – amelyet Bredekamp betűről betűre haladva láttatott eredetinek – pedig sokkal inkább hasonlított az idős tudós 1633-ban, az inkvizíció előtt írt szignatúrájára, mintsem a húsz évvel korábbira.

Bredekamp a tudománytörténész Albert von Helden baráti rábeszélésének engedve a 2007-es *Galilei, a művész* monográfiáját is átírta, ez 2015 elején jelent meg.³⁸ Helden egyébként maga is érintett volt, személyesen ismerte De Carót, aki nála

29 ■ Schmidle: A very rare book.

30 ■ *Uo*.

31 ■ Schmidle: A very rare book.

32 ■ Egy ilyen blog, amely egyébként rendkívüli részletességgel végigkövette az ügyet: http://freieskunstforum.de/hosch_2013_bredekamp_galilei.pdf (hozzáférés: 2015. november 8.)

33 ■ Stephan Speicher: Hinter dem Mond. *Süddeutsche Zeitung*, 2013. december 21., 11. old.

34 ■ Hanno Rauterberg: Der gefälschte Mond. *Die Zeit*, 2013. december 27.

<http://www.zeit.de/2014/01/faelschung-zeichnungen-galileo-galilei-horst-bredekamp>

35 ■ Horst Bredekamp – Irene Brückle – Oliver Hahn – Manfred Mayer – Paul Needham – Nicholas Pickwoad – Theresa Smith: Introduction. In: Bredekamp–Brückle–Needham (eds.): *A Galileo Forgery*, 10. old.

36 ■ „Der Teufel spielt dieses Spiel”, 109. old.

37 ■ Bredekamp–Brückle–Needham (eds.): *A Galileo Forgery*. A kiadó kivételesen szabad hozzáférést biztosított a műhöz, l. <http://www.degruyter.com/view/product/416084>

38 ■ Horst Bredekamp: *Galileis denkende Hand. Form und Forschung um 1600*. Galileo's O – Band IV. De Gruyter, Berlin–Boston–München, 2015.

39 ■ Albert von Helden: Unmasking a Galileo Forgery. *Journal for the History of Astronomy*, 45 (2014), 361–376. old.



Marino Massimo De Caro

régi tudományos eszközökkel kereskedett.³⁹

Bredekampot a *Galileo's O* harmadik kötetének megjelenése után De Caro közvetítőkön át megkereste, és azt tudatta vele, hogy tévedése az SNML-példánnyal kapcsolatosan elkerülhetetlen volt, mégpedig azért, mert De Caro a hamisításhoz éppen az ő korábbi tanulmányaiból merített. Bredekamp ekkor értette meg, hogy bár ő eredetiben vizsgálta a Vatikáni Könyvtárban és Firenzében a Galileidokumentumokat – ami egy hamisítóról kevésbé feltételezhető –, De Caro azonban éppen az ő Galilei rajzairól szóló megfontolásait vette figyelembe.⁴⁰

Nick Wilding 2014-ben ismét recenziót írt, ezúttal a palinódiakötetről, amelyben nem kímélte Horst Bredekampot és társait. Ügyetlen könyvnek nevezi a *Galileo's O* harmadik részét, hiányolja a beismerést a módszertani hibák elkövetéséről, és szomorúnak tartja, hogy Bredekamp a hamisítást mesterműnek próbálja beállítani, hogy saját szerepét kisebbítse. Wilding kérdése, mely szerint, ha a világ egyik legnevesebb művészettörténésze nem lát különbséget Galileo 1610-es rajza és egy 2005-ös hamisítvány között, mit mond ez nekünk a művészettörténetről és a művészettörténészről, máig megválaszolatlan maradt.⁴¹ Még ugyanebben az évben megjelent a Galileo Galilei barátjáról és pártfogójáról, Gianfrancesco Sagredóról szóló monográfiája.⁴²

A hamisító Marino Massimo De Carót, akiről kiderült, hogy több olasz

könyvtárból is lopott könyveket, s hogy a hamisítványokat elsősorban a lopottak helyére szánta, hét év bűntetésre ítélték. Ebből csupán egyet ült börtönben, jelenleg házi őrizetben van saját veronai villájában, és mind az állam, mind magánszemélyek további pereket folytatnak ellene. A *Spiegel*-nek 2015 júniusában adott interjújában tagadta, hogy anyagi haszna származott volna a hamisításokból (ugyanis a befolyt pénzt mindig régi könyvek vásárlására fordította), és bűnbaknak tekinti magát.⁴³

A lopott könyvek történetének egy másik szála Münchenbe vezetett. A neves Zisska & Schauer Aukciós Ház a 2012. május 9-re meghirdetett régi könyves árveréséről váratlanul visszavonta a legtöbb tételt, az elterjedt hírek szerint problémák adódtak a provenienciával.⁴⁴ A könyvek egy részéhez, amelyek között megint csak ott volt Galilei 1610-es *Sidereus Nuncius*-ának egy példánya, De Caro révén jutott a müncheni antikvárium. A résztulajdonost, Herbert Schauert, Németország kiadta az olasz hatóságoknak, a könyveket lefoglalták. Schauert egy év előzetes letartóztatás után 2014-ben öt évre elítélték, majd váratlanul szabadlábra helyezték. Üzletrészeről lemondott. A német rendőrség 2015

februárjában visszaszolgáltatta a nápolyi könyvtárnak az 543 kötetet.⁴⁵

Horst Bredekampot megviselte ugyan tévedése, de szakmai tekintélyét mindez nem rendítette meg: a szakma belátta, hogy a művészet-történész nem vegyész, anyagkutató vagy becsüs. 2012 júniusában Kiválósági klasztert (Excellenzcluster) nyert el a *Bild Wissen Gestaltung – Ein interdisziplinäres Labor* című programmal. 2014-ben új monográfiával jelentkezett az uralkodó Nagy Károly és a politikai ikonológia témakörében.⁴⁶ 2015 elején újabb megtiszteltetés érte: meghívták a berlini Stadtschloss vizszaépítésére létrehozott nemzetközi testület, az ún. Humboldt-fórum inténdánsának.⁴⁷

VISKOLCZ NOÉMI

A LEPLEZETLEN PLÁGIUM

EGY KÜLÖNÖS SZÉLHÁMOSSÁG TERMÉSZETRAJZA

A nyáron levelet kaptam egy bizonyos R.-L. Etienne Barnett-től. Mint az Atlantai Egyetem és a CNRS tagja és több tekintélyes tudományos címmel rendelkező kutató javasolta a *Poétique* folyóiratnak közlésre két, a mi kis világunkban jól ismert személyiség „szívélyes ajánlása nyomán” egy „nemrégiben befejezett” cikkét *Aux rets de l’insignifiant. Pour une poétique de l’anodin* (A jelentéktelen hálójában. A lényegtelen poétikája) címmel. Ahogy az egyébként gördülékeny szöveg olvasásába belefogtam, feltűnt benne két-három elég szokatlan kifejezés, amelyek valahogy nem illettek a cikk általános hangvételéhez („nuageux soupçon”, „parcours littéraire trans-temporel”, „saillamment”). Ezekből az apró kisiklásokból arra következtettem, hogy a szöveget vagy javították, de rosszul, vagy legalábbis a javítás nem terjedt ki minden részletre. Nem sikerült rábukkannom e kis stilisztikai rejtély kulcsára. Kíváncsiságból utánanézttem, hogy a szövegnek nincs-e véletlenül másik verziója. Volt: Jacques Poirier egy 1999-ben publikált cikke. Ez utóbbi, korántsem jelentéktelen

cikknek ráadásul két változata is van: a (valódi) szerzőén kívül 2013-ban megjelent egy másik verzió is, eltérő címmel, de már akkor is R.-L. Etienne Barnett neve alatt (lásd alább, a 15. pontban). Vagyis plágiumról volt szó, azon belül is határesetről, mivel a szöveget szinte egyáltalán nem próbálták meghamisítani. Más szóval a plagizátor nem tartotta szükségesnek, hogy felhasználja Richesource értekezését az álcázás művészetéről, amely pedig a rendelkezésére állt, hiszen éppen a *Poétique* 173. számában jelent meg. Lényegében közönséges másolattal volt dolgom. Ez a nemtörődömség már önmagában is rosszul esett: ezért érdemes értekezést közzélni a plágiumról? Az eljárás durvasága láttán azonban azon is eltűnődtem, hogy nem valamilyen rossz viccről van-e szó, amelynek valódi célja rejtve maradt előttem. Ezt a feltételezést ma már sajnos el kell vetnem.

A további vizsgálódás során kiderült, hogy a szerzőnek nem ez az első kísérlete. Végül tizenhét szövegből álló listát állítottam össze, amelyekből tizenhat év alatt harmincnégy plágium, illetve másolat keletkezett (egyes eredeti cikkekből két, három, sőt akár négy további szöveg is). A hamisítványok kilenc különböző folyóiratban jelentek meg. Ezt már korántsem lehetett jelentéktelennek minősíteni! Figyelemre méltó (ha nem is túlságosan egyöntetű) produkció – már ha valóban egyetlen szerző műve. Némi rosszindulattal még az is feltételezhető, hogy a lista hiányos, mivel a kutatás terjedelme a körülményekből adódóan korlátozott volt. Be kell vallanom, hogy csak azokat a szövegeket tudtam felsorolni, amelyek az interneten többé-kevésbé elérhetők (vagy teljes egészükben, vagy az azonosításukhoz elegendő mértékben). Tegyük hozzá, hogy a sort feltehetően néhány sikertelenül végződött kísérlettel is ki lehetne egészíteni.

Mindenesetre következzen az említett lista az eredeti szövegek kronológiai rendjében (ha egy-egy cikknek több változata is keletkezett, akkor az első megjelenésétől kezdve). A plagizátort pedig ezután nevezzük B.-nek; ez egyrészt kényelmes megoldás, és a személy bizonyos mértékű anonimizálása is alkalmas (erre még

40 ■ Bredekamp: *Galilei's denkende Hand*, 8. old.; az említett tanulmány Horst Bredekamp: *Gazing Hands and Blind Spots: Galileo as Draftsman. Science in Context*, 13 (2000), 423–362. old.

41 ■ Nick Wilding recenziója: *Renaissance Quarterly*, 67 (2014), 4. szám, 1337–1340. old.

42 ■ Nick Wilding: *Galileo's Idol Gianfrancesco Sagredo and the politics of knowledge*. The University of Chicago Press, Chicago, 2014.

43 ■ Der Mond-Fälscher. Ulrike Knöfel interjúja Marino Massimo De Caroval, *Der Spiegel*. 2015/24., 130–133. old.

44 ■ Needham: *I fruitful doubts*, 17. old.

45 ■ Christian Rost: *Der Büchermafia und ihr bayerischer Arm. Süddeutsche Zeitung*, 2015. február 11. <http://www.sueddeutsche.de/muenchen/raubkunst-in-muenchen-die-buechermafia-und-ihr-bayerischer-arm-1.2346430> (hozzáférés: 2015. november 8.).

46 ■ Horst Bredekamp: *Der schwimmende Souverän: Karl der Große und die Bildpolitik des Körpers*. Wagenbach, Berlin, 2014.

47 ■ Terveiről – egy új múzeum és labor keverékéről, amely az Ethnologisches Museum, a Museum für Asiatische Kunst és a Humboldt Egyetem tudományos gyűjteményeiből állna össze – 2015 áprilisában adott interjút a *Spiegel*-nek: Berliner Stadtschloss „Eine Menschheitsidee”. *Der Spiegel*, 2015/16., 116–117. old.